

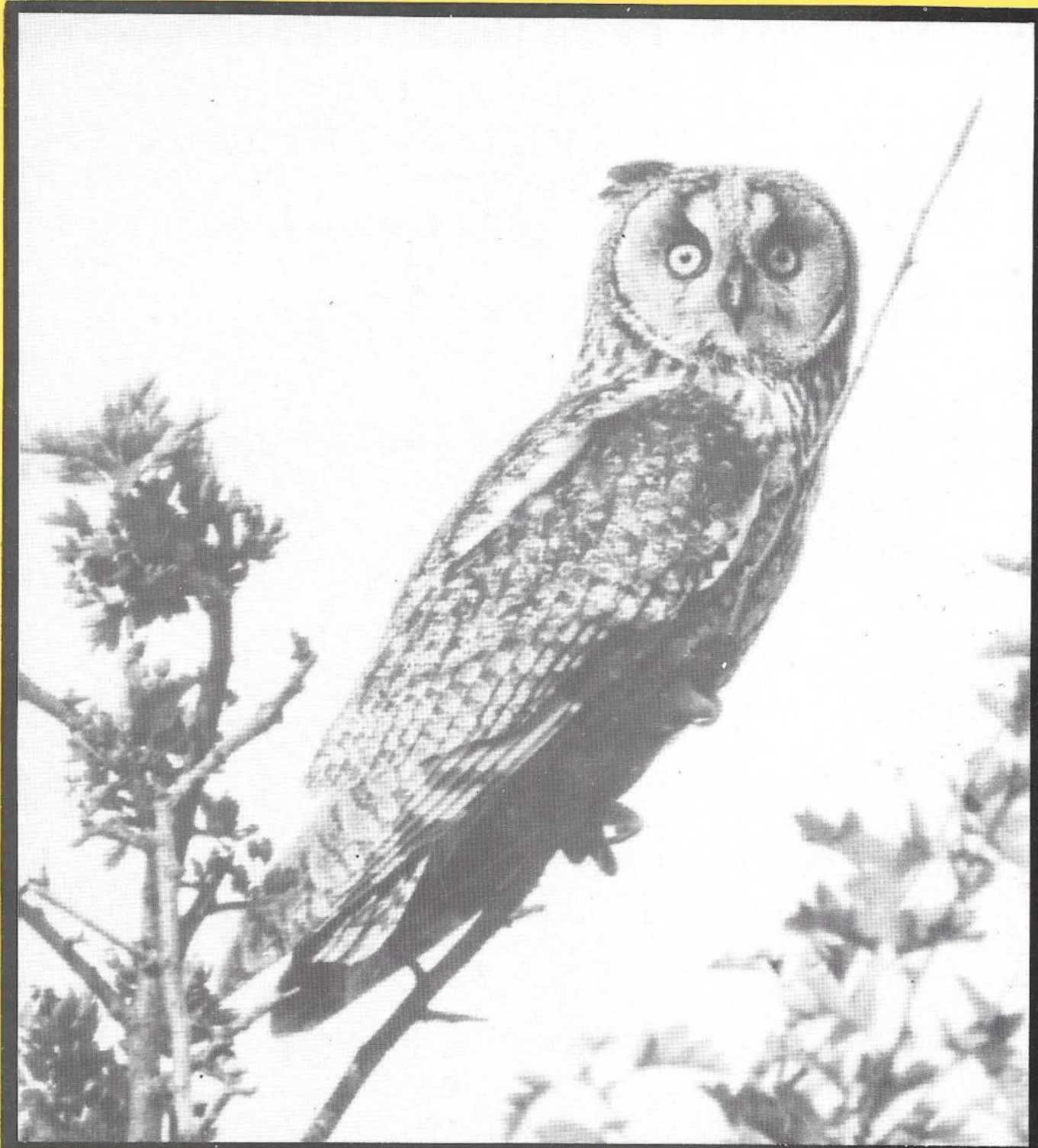

kwartaalblad stichting duinbehoud

duin

1984 nr. 3

f 4,75

Amsterdamse Waterleidingduinen

Gaat de vogelstand in de AW-duinen achteruit?

Er wordt de laatste jaren veel gesproken en geschreven over enorme achteruitgang van de vogelstand, in het bijzonder de grondbroeders. Wonderlijk is, dat deze uitlatingen vrijwel uitsluitend komen uit jagerskringen, van personen die zelf nog nimmer vogels geïventariseerd hebben, maar wel met grote zekerheid de mate van achteruitgang menen te weten. De oorzaak ervan is volgens hen altijd een overmaat aan vossen, eksters en kraaien. Bovendien vinden zij dat er de laatste jaren weer te veel roofvogels komen.

Hypocriet is, dat zij regelmatig klagen over een te hoge meeuwenstand, maar nu aandringen op maatregelen tegen de Vos, omdat deze plaatselijk de meeuwenstand sterk beïnvloedt.

door H. VADER

Na het bestuderen van de in ca. 25 jaar verzamelde gegevens over de vogelstand in de AW-duinen, blijkt het zeer moeilijk te zijn om werkelijk iets over voor- of achteruitgang te zeggen. Daarbij komt nog dat het aantal factoren dat hierop van invloed kan zijn, zeer groot is.

Allereerst kunnen milieuveranderingen van buiten het duin genoemd worden: grote droogte in Afrika (Sahel) waar veel van onze grondbroeders overwinteren en luchtverontreiniging (zure regen) die de vegetatie beïnvloedt.

WATERWINNING

De waterwinning heeft een reeks grote veranderingen met zich meegebracht (zie elders in dit nummer). Allereerst de verdroging van het duin, gevolgd door grootscheepse vergravingen t.b.v. de infiltratie (ca. 1955-1970) met alle onrust die dit met zich meebracht. Door de infiltratie (vanaf 1957) is de grondwaterstand weer verhoogd (sterfte van bomen) en wordt het duin in toenemende mate belast met plantenvoedingsstoffen en andere stoffen. De oorspronkelijk rijke begroeiing van de infiltratieplassen verdween na + 1970 in toenemende mate door een allesverstikkende groei van draadwieren. Op de vochtiger geworden terreindelen trad verzuuring op met Lisdodde, Kruiwilg en Duindoorn. Bovendien verscheen in

Hans Vader is medewerker van de Vogelwerkgroep Haarlem.

verschillende infiltratiegeulen Riet, doordat deze geulen niet meer geschoond werden. Tenslotte komen grote fluktuaties in de waterstand voor, vaak vlak vóór of in de broedtijd.

JACHT EN TERREINBEHEER

Gedurende vele tientallen jaren werden jaarlijks 8 à 10 duizend Fazanten uitgezet. Deze werden het grootste deel van het jaar bijgevoerd met ca. 50.000 kg graan. Tevens werden alle predatoren van de Fazant rigoureus vervolgd: Wezel, Hermelijn, Buning, katten, alle kraaiachtigen, meeuwen, roofvogels en uilen. Bovendien werden jaarlijks flinke aantallen eenden, Hout- en Watersnippen geschoten.

In 1960 is door jachtpachters een aantal reeën uitgezet; dit resulteerde in een bestand van 250-500 dieren, hetgeen zeker van invloed zal zijn op de vegetatie.

In 1975 nam de GWA de jacht in eigen beheer, waarna de predatoren niet meer werden vervolgd. Fazanten mochten niet meer uitgezet worden, maar jaarlijks werd nog wel 10 à 15.000 kilo fazantenvoer uitgestrooid. De loodbelasting door valhagel blijft toenemen.

Bij het beheer zijn een aantal knelpunten te noemen, zoals het vastleggen van iedere verstuiwing, het maaien van kanaalbermen en grasvlakten tot in de broedtijd en een voor de broedvogels zeer negatief bosbeheer, zoals onvoldoende dunning en het wél verwijderen van ondergroei, klimplanten en dode bomen.

De laatste jaren komt hier enige verbetering in.

REKREATIE

Behalve in de infiltratiegebieden mogen de bezoekers buiten de paden lopen. Er werden 8 wandelroutes aangelegd. Mede hierdoor is in 1975 een vrij dicht wegen- en padennet ontstaan met een totale lengte van ca. 250 km. Vooral de open duingebieden worden teveel doorkruist.

De bezoekersaantallen zijn gestegen en het gedrag van de bezoekers is veranderd (vroeger vooral natuurliefhebbers, nu grote aantallen trimmers en massarekreatanten). Op mooie voorjaarsdagen wordt het duin overspoeld door vele duizenden, hetgeen funest is voor de grotere grondbroeders en mogelijk ook voor de Nachtzwaluw en Sprinkhaanrietzanger. Zelfs de minder kritische soorten zoals de Zilver-, Storm- en Kokmeeuw hebben zich teruggetrokken in de voor het publiek gesloten terreindelen.

OVERIGE VERANDERINGEN

Omstreeks 1953 was er een uitbarsting van myxomatose onder de konijnen, waardoor de begroeiing toenam. Na 1965 nam de konijnenstand weer toe en na 1981, waarschijnlijk door predatie door de Vos, weer af. Door mogelijk dezelfde oorzaak nam ook het aantal katten opvallend af.

Sinds 1976 heerst er botulisme in het duin, met alle gevolgen voor de watervogels vandien. Zie hiervoor ook het stukje op blz 15.

De visstand is enorm toegenomen in de infiltratiegebieden, hetgeen positief is voor de viseters, zoals fuutachtigen, maar de vissen kunnen als voedselkonkurrenten voor de eenden gezien worden.

Na ca. 1977 verdwenen in toenemende mate grote oppervlakten grassen, waarvoor alleen mos in de plaats komt. Plaatselijk trad sterfte op van Duindoorn, Vlier, Meidoorn en Kardinaalsmuts.

Als laatste faktor kan het onder worden van de bossen genoemd worden.

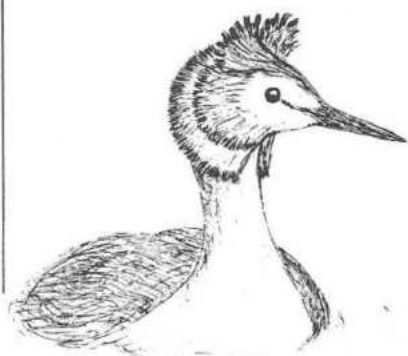
TRENDS

Er is in de AW-duinen weinig

stelselmatig en langdurig onderzoek aan broedvogels verricht. Het is daarom moeilijk om voor- of achteruitgang hard te maken. Toch zijn er met de verzamelde gegevens wel enige uitspraken te doen.

De grotere groundbroeders

Bij de watervogels gaan Fuut, Geoorde fuut en Dodaars geleidelijk iets vooruit. Het duidelijkst is dit bij de Fuut; deze vestigde zich in 1967 met 2 paren, na 1980 schommelt het aantal tussen 40 en 50.

De Fuut is sinds de vestiging in 1967 sterk toegenomen

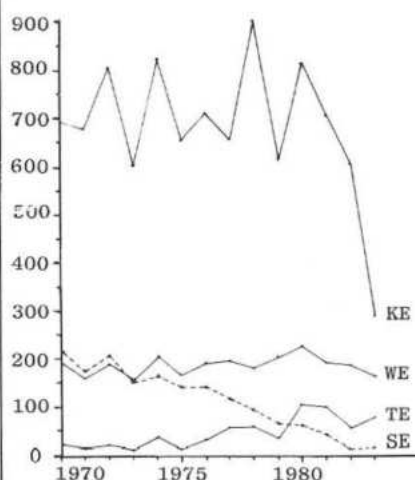
De eenden worden al ca. 25 jaar geïnventariseerd. Pas vanaf 1970 is echter een gestandaardiseerde methode gebruikt. Hoewel de methode niet zuiver is, is hierdoor wel trendanalyse mogelijk. De aantallen broedparen van eenden, meerkoeten en meeuwen zijn in fig. 1 t/m 4 weergegeven.

Wilde eend en Wintertaling waren al vóór de infiltratie aanwezig. Na de infiltratie vestigden zich achtereenvolgens Bergeend (1959), Kuifeend (1962), Tafel-eend (1964) en Krakeend (1970).

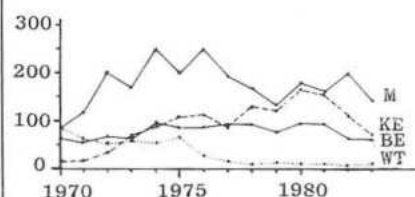
De stand van de Kuifeend is in 1983 sterk gedaald beneden het gemiddelde van de laatste jaren. Gedurende een aantal jaren werd het gemiddelde aantal per moeder-eend berekend. In 1967 was dit 7,4; in 1968 daalde dit al naar 5,7. Met een aantal fluktuaties daalde dit aantal verder naar 3,2 in 1981. Deze ontwikkelingen staan mogelijk in verband met de voedselsituatie.

Het aantal broedparen van de Tafel-eend steeg vooral in 1980. De Wilde eend bleef ongeveer gelijk in aantal, terwijl ook de Bergeend weinig fluktuueert. Slob-eend en Wintertaling zijn tot resp. 1970 en 1969 toegenomen en sindsdien weer afgenomen, de Wintertaling het snelst na 1975. De

Krakeend is tot 1980 gestegen, waarna ook bij deze soort een daling heeft ingezet.

Figuur 1. De aantallen broedparen van Kuifeend (KE), Wilde eend (WE), Tafel-eend (TE) en Slob-eend (SE) van 1970 tot 1983.

Figuur 2. De aantallen broedparen van Meerkoet (M), Krakeend (KE), Bergeend (BE) en Wintertaling (WT) van 1970 tot 1983.

Manette Krakeend. Deze soort neemt sinds 1981 sterk af.

Van de Meerkoet zijn er geen preciese aantallen; na strenge winters treedt meestal een sterke afname op.

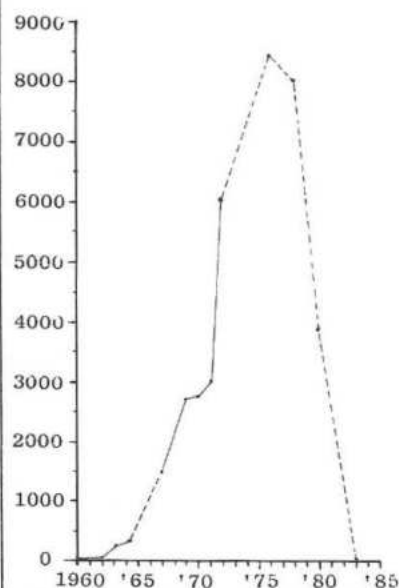
De Zomertaling is een onregelmatige broedvogel, variërend van 0 tot 4 paar.

Ook de steltlopers, met uitzondering van de Houtsnip, hebben geprofiteerd van de infiltratiewerken en het natter worden van het duin. Scholekster, Kievit, Wulp, Grutto en mogelijk Tureluur

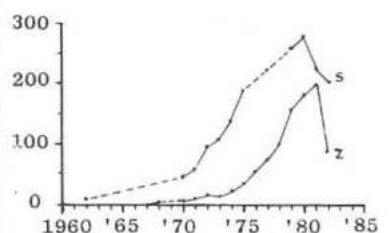
broedden daarvóór al in de AW-duinen. Kleine plevier en Watersnip zijn daarna pas als broedvogel verschenen. Kempshaan en Kluit hebben tijdelijk in kleine aantallen gebroed.

Mede door de ontwikkelingen van de vegetatie zijn de aantallen van alle steltlopers inmiddels weer sterk gereduceerd. In het bijzonder van de Wulp zijn een aantal historische gegevens bekend uit de AW-duinen: in 1926: 50 paar, in 1942: 60 paar, in 1953: 48 paar, in 1962: 75 paar, in 1968: ca. 137 paar, in 1971-'76: ca. 117 paar, in 1980: ca. 72 paar en in 1981: ca. 105 paar. Hierbij zijn in elk geval de recreatie en wellicht ook vegetatieveranderingen van invloed geweest.

Het aantalsverloop van Zilver-, Storm- en Kokmeeuw vertoont globaal eenzelfde beeld. Na vestiging (Kokmeeuw) of hervestiging na uitroeiing (Zilvermeeuw) volgt een snelle toename vanaf de zestiger jaren. Hierna een terugval, mede door predatie en verstoring door de Vos. Deze terugval is ingezet rond 1978 voor de Kokmeeuw,

Figuur 3. Het aantal broedparen van de Kokmeeuw van 1960 tot 1985.

Figuur 4. De aantallen broedparen de Stormmeeuw (S) en Zilvermeeuw (Z) van 1960 tot 1985.

in 1981 voor de Stormmeeuw en in 1982 voor de Zilvermeeuw.

De laatste jaren is de Stormmeeuw in toenemende mate in bomen en struiken gaan broeden, hetgeen waarschijnlijk een aanpassing is aan de toegenomen predatie door de Vos.

In 1983 zijn slechts ca. 50 paar Kokmeeuwen enige tijd in een kolonie aanwezig geweest; waarschijnlijk hebben zij zelfs geen broedpoging ondernomen. Van deze soort is bekend dat ze vrij gevoelig is voor verstoring, in de AW-duinen vooral door de Vos.

De kleinere grondbroeders

De Boomleeuwerik laat een lichte toename zien, van 21 paar in 1969 tot 30 à 35 paar in 1976 tot 1983.

De Veldleeuwerik heeft van de infiltratiewerken geprofiteerd, maar door de vrij snel optredende vegetatieveranderingen is de stand plaatselijk weer sterk achteruitgegaan. Opvallend is, dat in gebieden waar de Veldleeuwerik achteruitgaat of zelfs verdwenen is, de Graspieper zich nu gevestigd heeft; deze soort gaat nog steeds vooruit: in 1968 de eerste 2 broedgevallen, in 1983 40 à 50 paar.

De Boompieper was in 1966 en '68 met ca. 100 paar aanwezig. In de jaren 1970-'76 is dit aantal gestegen tot ca. 190 paar. De Witte kwikstaart was rond 1960 met 5 paar vertegenwoordigd. Hij profiteerde van de aangebrachte puinranden langs de kanalen en van talloze andere onnatuurlijke elementen zoals putten, bruggetjes, stapels balken, keetjes enz. Hierdoor steeg de stand tot ruim 40 paar in 1976.

Met de Tapuit gaat het door de vegetatieveranderingen uitstekend

(1960-'68: 10-15 paar; 1971: ca. 60, 1971-'76: ca. 110). De stand van de Roodborsttapuit is nogal aan schommelingen onderhevig, maar gaat waarschijnlijk achteruit. Het aantal varieert van 25 tot 40 paar. Het Paapje was in 1962 met 60 à 70 paar goed vertegenwoordigd. Toen landelijk de stand snel terugliep, was hier aanvankelijk in de AW-duinen niets van te merken. Tussen 1970 en 1976 varieerde de stand tussen 50 en 70 paar; hierna trad een daling in.

De Nachtegaal laat een spektakulaire toename zien; vooral de laatste jaren vestigt ze zich in toenemende mate in de toch vrij kale infiltratiegebieden, maar ook elders is er een toename. In 1981 bleek het aantal te zijn gestegen tot 360 à 400 paar (ruim een verdubbeling sinds 1970).

De Fitis neemt plaatselijk iets toe en is met ruim 2500 paar de meest algemene zangvogel in de AW-duinen.

De Sprinkhaanrietzanger heeft geprofiteerd van het natter en ruiger worden van verschillende terreindelen. Het aantal schommelde van 80-100 paar in 1969, via + 130 paar in 1971-'76 naar 70-80 paar in 1981. De Rietgors was in 1962 met slechts 1 paar present, waarna een spektakulaire groei volgde: tussen 1971 en '76 werden ruim 180 paar vastgesteld. Mogelijk gaat de soort plaatselijk weer iets achteruit.

De rietvogels

Door de snel toenemende rietbegroeiing zijn Kleine karekiet, Bosrietzanger en Rietzanger eveneens toegenomen. Juiste aantallen ontbreken echter. Snor en Grote karekiet broeden in kleine aantallen, maar mogelijk niet jaarlijks.

Overige vogels

De Grasmus herstelt zich weer van de enorme achteruitgang in de jaren zestig. Van de Braamsluiper werd een toename vastgesteld in de 60-er en 70-er jaren tot thans 40-50 paar.

De holenbroeders hebben nauwelijks of geen last van predatie of recreatie. Wel storend is voor hen het verwijderen van dode bomen en het kappen van bos. Door het bevoerde bosbeheer ging plaatselijk de vogelstand 60-70% achteruit. Door een beter bosbeheer en het ouder worden van het bos kan de vogelstand zich thans weer gunstig ontwikkelen.

De Holenduif broedt sinds 1978

De bosrietzanger heeft geprofiteerd van de toenemende rietvegetaties

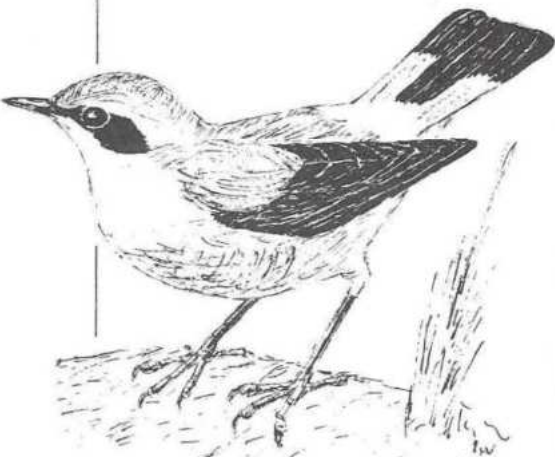
weer in het gebied, vooral in de bosuilenkasten. De Kleine barm-sijs vestigde zich 1969 en broedthans in ca. 50 paren. De Oeverzwaluw heeft jarenlang -doch tijdelijk- geprofiteerd van de graverijen, waarbij soms geschikte broedwanden ontstonden.

KONKLUSIES

Er zijn geen aanwijzingen dat de broedvogelstand enorm achteruitgaat, zelfs niet bij de grondbroeders. Wel is er achteruitgang bij een aantal grotere grondbroeders; hier speelt echter een groot aantal factoren mee. De eenden, steltlopers en meeuwen zullen o.a. door recreatie en predatie op een lager niveau komen dan voorheen.

Wulp met jongen

Het gaat goed met de Tapuit in de AW-duinen

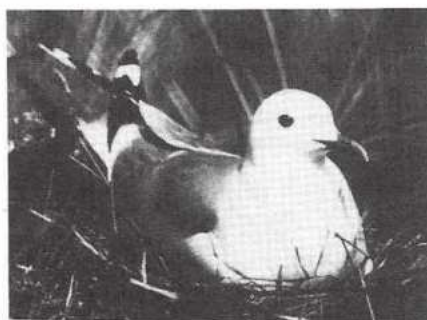

Houtsnip

Van de kleinere grondbroeders gaat een aantal soorten achteruit, ten dele door vegetatieveranderingen, ten dele door een landelijke tendens. Een aantal andere soorten gaat spektakulair vooruit, doordat voor hen het biotoop juist gunstiger wordt.

De rietvogels zullen nog wel een toename laten zien, doordat het riet nog steeds toeneemt. Bij een goed bosbeheer zullen de bosvogels eveneens kunnen toenemen.

Het lovende verhaal, dat dankzij de waterwinning met infiltratie van rivierwater de vogelstand enorm is toegenomen, moet met een zekere reserve bekeken worden. De toename bij een aantal vochtgebonden vogelsoorten moet méér gezien worden als een herstel van wat eens geweest is in de van nature natte duinvalleien van vóór de waterwinning. Beter kan gezegd worden, dat ondanks de waterwinning nog een goede vogelstand aanwezig is.

Stormmeeuw

LITERATUUR

- AARTSE, E. & W. BAALBERGEN, 1982. Broedvogelinventarisaties in de AW-duinen 1982. GWA.
- ELST, J. VAN DER & Th. MULDER, 1960. Lekwaterinfiltratie in de AW-duinen. Het Vogeljaar 8: 41-43, 60.
- KONING, F.J., 1964. Broedvogelinventarisatie in de AW-duinen. Het Vogeljaar 12: 238-239.
- VADER, H., 1967-1980. Jaarverslagen Ornithologische onderzoeken in de AW-duinen. Vogelwerkgroep Haarlem.
- WALTERS, J., 1981. De broedvogels van de AW-duinen. Limosa 54: 109-116.
- ZANDE, A.N. VAN DER, T. VAN TILBURG, A.J. POPPELAARS & H.A. UDO DE HAES, 1980. Openluchtrecreatie en de dichtheid van enkele broedvogels in de duinen (1). Recreatievoorzieningen 1980(1): 26-29.

Erosieprocessen in de Blink

J. RUTIN, 1983. Erosional processes on a coastal sand dune, De Blink, Noordwijkerhout, The Netherlands.

Afgelopen zomer promoveerde Joshua Rutin op bovengenoemd onderzoek. Hij heeft gekeken naar de relatieve bijdrage van regen, wind en zoogene processen (konijnengraverij) aan de erosie van een paraboolduin in De Blink. De belangrijkste bevindingen waren de volgende.

De zandbeweging op de lagere delen van de duinhelling worden vooral bepaald door de modderstromen die zich tijdens regenbuien ontwikkelen. Deze stromen ontstaan doordat het humushoudende zand van het lagere deel van het duin waterafstotende eigenschappen heeft. Het water (met zand) kan alleen oppervlak-

kig afstromen. Zou het water wel in de grond zakken, dan zou veel minder erosie optreden.

Zandbewegingen op de hogere delen van de helling worden vooral door wind veroorzaakt. Het patroon van de vlakken waar de wind vat op krijgt, wordt mede bepaald door de verdeling van de neerslag (op de hogere duindelen valt minder neerslag dan op de lagere).

Konijnengraafactiviteiten zijn vooral van belang voor de zandverplaatsing op de wat vochtiger noordhellingen. De begroeiing op noordhellingen is zo dicht dat de wind daar nauwelijks vat op heeft.

DICK MELMAN

Broedvogels AW-duinen

VERENIGING VOOR NATUUR- EN VOGELBESCHERMING "NOORDWIJK", 1982. Broedvogelinventarisatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen 1982. Gedrukt door de Gemeentewaterleidingen van Amsterdam.

In 1982 heeft de Noordwijkse vereniging voor de vijfde maal een broedvogelinventarisatie gehouden, ditmaal in het uiterste zuiden van de Luchterduinen. Van de onderzochte vakken wordt een korte terreinschets gegeven plus een tabel met de aantallen territoria per soort. Omdat hetzelfde terrein ook in 1978 is onderzocht, kon een vergelijking met de vogelstand van dat jaar worden gemaakt. Hier alleen wat opmerkelijke bevindingen.

De invloed van de vos op het aantal territoria is nog niet duidelijk te herkennen. Van de eenden zijn Slob- en Bergeend weliswaar verdwenen, maar de Wilde Eend neemt toe. Van de grondbroeders nemen Kievit en Scholekster af, maar de Wulp niet. Opmerkelijk is verder, dat het Paapje in aantal toeneemt en dat de Barmsijs zich als broedvogel heeft gevestigd.

DICK MELMAN

In 1983 geen botulisme in de AW-duinen

In de warme zomer van 1976 waren de omstandigheden gunstig voor het ontstaan van botulisme, ook in de A.W.-duinen. Een explosieve groei van wieren (flap) belemmerde de doorstroming van infiltratiewater, waardoor de temperatuur ervan opliep tot boven 25°C. In dat jaar was er een zeer grote kolonie Kokmeeuwen aanwezig. Het aantal Kokmeeuwen, dat op natuurlijke wijze stierf, was zo groot, dat Zwarte Kraaien, Eksters en Zilvermeeuwen niet alle kadavers konden opruimen. Hierdoor kon de bacterie *Clostridium botulinum* zich zeer snel in de kadavers in of bij het water vermenigvuldigen. Tijdens dit proces wordt het botuline gif geproduceerd.

In 1983 waren de omstandigheden voor botulisme zo mogelijk nog gunstiger. Toch is er, i.t.t. andere delen van het land, geen enkel geval geconstateerd. Het grotere aantal Vossen (vanwege het niet-bejagen) zou wel eens de oorzaak kunnen zijn. Dankzij dit roofdier was de Kokmeeuwenkolonie verdwenen, waardoor het aantal kadavers drastisch daalde. Dat was nu zo laag, dat de predatoren (w.o. nu ook de Vos) ze steeds binnen een dag konden opruimen. Hierdoor kon *Clostridium* zich niet vermenigvuldigen. Het is dus goed mogelijk, dat de hoge stand van de Vos (en andere predatoren) ziekte, overpopulatie en zelfs botulisme op natuurlijke wijze helpt voorkomen!

HANS VADER